

Seyyid Mir Hamza Niğârî Dîvânı, Çaynâme Mesnevisinde Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

 SEVİNÇ AHUNDOVA ^a

Geliş Tarihi: 05.01.2020 | Kabul Tarihi: 30.04.2020

Öz: Üzerinde çalıştığımız metinde, bu döneme ait çokça örnekler mevcuttur. Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil özellikleri ve Azerbaycan Türkçesinin gramer yapısı çoğunlukla ortaklıklar arz etmesine rağmen, bunun dışında Karabağ diyalektinin spesifik özelliklerine de rastlamaktayız. Fakat, çalışmanın esas amacı Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Metin üzerinde çalıştığımız zaman metinde geçen arkaik kelimeler, edatlar, zarf fiil, sıfat fiil, göz önünde bulundurulmuştur. Eski Anadolu Türkçesi döneminde görülen ünlü yuvarlaklaşmasının bu metinde çoğu yerde artık düzleşerek karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu hususları dikkate alarak metinde geçen sadece Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıyan örnekler vermeğe çalıştık. Bu çalışmadan yola çıkarak, eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini çağdaş Türk lehçeleri ile karşılaştırma yönünde bir çalışmanın başlangıcı olarak görebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Seyyid Mir Hamza Niğârî Dîvânı, Çaynâme Mesnevisi.

^a Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
sevincahundova@gmail.com

Old Anatolian Turkish Language Characteristics in Çayname Mathnawi of Seyyid Mir Hamza Nigari's Diwan

Abstract: There are many examples of this period in the text we are working on. Although the linguistic features of the Old Anatolian Turkish period and the grammatical structure of Azerbaijani Turkish are most common, we also come across specific features of the Karabakh dialect. However, the main purpose of the study is to reveal the language features of Old Anatolian Turkish. When we work on the text, archaic words, prepositions, adverbs verb, adjective verb, are taken into consideration. In this text, we see that the famous rounding seen in the Old Anatolian Turkish period is now flattened in most places. Taking these issues into consideration, we tried to give examples from the text. Starting from this study, we can see the language features of the old Anatolian Turkish as the beginning of a study to compare with the contemporary Turkish dialects.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Seyyid Mir Hamza Nigari's Diwan, Çayname Mathnawi.

Giriş

Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri, bugün Türkiye'nin farklı bölgelerindeki ağızlarda hâlâ varlığını sürdürmektedir. Eski Anadolu Türkçesi ile Türkçenin belirli zaman diliminde çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bugün yazı dilinde yaşamasa da ağızlarda ise Anadolu Türkçesi yaşamaktadır. Türkiye dışında yaşayan Türk halklarının, özellikle de Türkiye'ye yakın olan devletlerde yaşayanların yazı dili ve konuşmalarında da varlığını sürdürmektedir. Oğuz Grubu Türk lehçeleri grubuna dahil olan Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi tarihî köklerinin de yakınlığı sebebiyle bu iki lehçe arasında, Batı Türkçesinin ortak dil özellikleri mevcuttur. Eski Anadolu Türkçesi sahasında yazılmış olan birçok eserin yazı diline bakıldığında da bu ortak dil özellikleri görülmektedir. Hattâ, bugün Azerbaycan Türkçesi metinlerinde de Eski Anadolu sahasının dil özellikleri devam etmektedir. Bu ortaklıklarla, edebî ürünleri incelediğimiz zaman karşılaşmaktayız.

Makalede ele aldığımız konu, Azerbaycan sahasında yazılmış olmakla birlikte, Türkiye Türkçesiyle de, ortaklıklar arz eden eserin Eski Anadolu Türkçesine ait dil özellikleri bakımından incelenmesidir. Eser, şair Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin Dîvânı'nda bulunan "Çaynâme" mesnevîsidir. Çalışmada, eserde geçen Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri incelenmeye çalışılmıştır.

1. Eski Anadolu Türkçesi

Eski Anadolu Türkçesi dönemi, Türkçeye konu bakımından çeşitli eserler kazandırmış bir dönemdir.

Türkiye Türkçesinin Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra XIII - XV yüz yıllar arasında gelişme kaydeden ilk dönemdeki yazı dilinin adıdır. Eski Anadolu Türkçesi için, Osmanlı Devletinin kuruluşundan önceki Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemlerini de içine aldığından, Almanca Altosmanische kelimesinin karşılığı olan "Eski Osmanlıca" terimi de

kullanılmıştır. (Çağatay, 1978: 191) Bu ifade, Batı'da genellikle Eski Anadolu Türkçesi dönemi için kullanılan terim haline gelmiştir. Bu dönem Türkçesi, farklı dönemlerde, farklı araştırmacılar tarafından değişik isimlerle adlandırılmıştır. Yukarıda da, bahsettiğimiz gibi Batının, Türkçenin bu dönemini "Eski Osmanlıca" olarak adlandırmasından sonra karşımıza farklı isimlendirmeler de çıkmaktadır.

İşte, XI. Yüzyılda başlayan Oğuz – Türkmen göçleri neticesinde Anadolu'da ortaya çıkıp şekillenen, ilk yazılı örneklerini XIII. Yüzyılda vermeğe başlayan ve XV. Yüzyıl sonlarına kadar devam eden Oğuz lehçesine dayalı olarak edebî yazı diline "Eski Anadolu Türkçesi" adı verilmektedir. (Üşenmez, 2014: 21)

Eski Anadolu Türkçesi, Türk Dilinin dil yadigarlarını, dilimize kazandıran bir dönemdir. Bu eserlerin birçoğu günümüze kadar ulaşamamıştır. Elimize ulaşan eserlerden yola çıkarak, dönemin dil özellikleri hakkında bilgiye sahip olabilmekteyiz. Geniş bir eser kadrosuna sahip bu dönemin, konu bakımından da oldukça fazla içeriğe sahip olması dikkat çekmektedir.

Anadolu Selçuklularının son devirlerini, Beylikler dönemi ve imparatorluk haline gelmeden önceki Osmanlı devrini içine alan Eski Anadolu Türkçesi devresinde, yabancı unsurların fazla karışmadığı sade bir Türkçe kullanılmıştır (Özkan, 1995: 32).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerini incelerken dildeki sadeliği fark etmemek mümkün değildir. Bugün dönem itibariyle eski Anadolu Türkçesi olarak bilinen, dil özelliklerinin edebî dil ve yazı dilinde bulunmadığı bu dönemin dil özellikleri hala Anadolu' aygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bugün, Türkiye sınırları dışında bulunan, çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde hem edebî dil ve yazı dilinde, hem de ağızlarında eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri bulunmaktadır. Oğuz lehçesinin dil özelliklerini taşıyan Azerbaycan Türkçesinde de bu dönemin izlerini görebilmekteyiz.

2. Seyyid Mir Hamza Nigârî ve Türkçe Dîvânî

2.1. Seyyid Nigârî'nin Dîvânî Çaynâme Mesnevisinde Eski Anadolu Türkçesine Ait Dil Özellikleri

Dîvân'da başta şahıs ekleri olmak üzere zarf fiil ekleri, sıfat fiil ekleri, geniş zaman ekleri, emir ekleri ve zamirlerde Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri görülmektedir.

2.1.1. Şahıs Eklerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

Şahıs Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde şahıslarda kullanılan ekler şunlardır: -van, -ven; -vanın, -venin; -vam, -vem; -am, -em; -in, -in

Senden dilerem ki beyle güftâr

Lutf it ola hamdine sezâvâr (8)

Ger bende bu kâra yok isti'dâd

Senden umaram müdâm ola dâd (13)

Mesnevîde şahıs ekleri için verilen örnek beyitler arasında -am, -em şekillerinin kullanılmış olduğu görülmüştür. -van, -ven; -vanın, -venin; -vam, -vem ekleri yer almamıştır.

2.1.2. Bildirme Eklerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

-durur / -dürür, dur, dür

Eski Oğuz Türkçesinde durur yanında +dur bildirme eki yaygınlaşmıştır: Yunus durur (Yunustur), Yunusdur, atasıdur, atası durur (atasıdır). (Ercilasun 2004, 460)

K'evvel sana yokdur ibtidâsın

Ma'lûm-durur bî-intihâsın (142)

Lutfuna müdâm ümîd-vârım

Her lahza budur medâr-ı kârım (121)

Oldur şeh-i mesned-i imâmet

Oldur şeh-i sekizinci cennet (238)

Züvvârı kılır mezârı pür-nûr

Ol yerde odur ocağ-ı meşhûr (411)

-durur / -dürür, dur, dür bildirme eki mesnevîde her iki şekliyle de kullanılmıştır.

2.1.3. Şahıs Zamirlerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

“Ol” kişi zamiri. Eski Anadolu Türkçesinde şahıs zamirleri, ben, sen, ol, biz, siz, onlar, olar şeklinde kullanılmıştır. Şahıs zamirlerinin çekimli hallerinde ise ben zamirinin bini, binüm, sen şahıs zamirinin çekimini de sini, sinün şeklleri gibi geçtiği görülmektedir. “O” şahıs zamiri bu dönemde “ol” şekliyle ve çoğul halinde “olar, onlar” gibidir. Bu şahıs zamirinin yükleme hali “anı”, yönelme hali “ana”, bulunma hali “anda”, ayrılma hali “andan, andın” şekilleri ve ilgi hali “anun” Eski Anadolu Türkçesinin en önemli fonetik hadiselerinden olan ünlü yuvarlaklaşması ile karşımıza çıkmaktadır.

Mesnevîde “ol” kişi zamiri kullanılmıştır. Aynı zamanda “ol” kişi zamirinin yanı sıra “o” kişi zamiri de kullanılmıştır. Ayrıca “ol” kişi zamiri beyitlerde işaret sıfatı fonksiyonunu da koruyarak, “ol ve o” işaret sıfatı gibi de yerini almıştır. Bu işaret sıfatlarının çekimli halleri beyitlerde “anı, ana, anda, anun” olarak görülmektedir.

Şahıs Zamiri Olarak “Ol”

Ger eylese ol olur zebûnum

Âşüfte-i savlet-i füzûnum (126)

İşaret Sıfatı Olarak “Ol”

Züvvârı kılır mezârı pür-nûr

Ol yerde odur ocağ-ı meşhûr (411)

İşaret Sıfatı Olarak “O”

Sen de o nazarla pehlevân ol

Şehbâzlık ile sa’ve-sâz ol (250)

Zîrâ ki o çây-ı dil-rübâ tek

Ol müşg-bû ol ferah-fezâ tek (190)

“O” İşaret Sıfatının Çekimli Halleri

Kimden dilerem anı Hudâyâ (118)

Ne belli zamânı ne mekânı

‘Arz-ı mâ fi'l-bâle andan sonra kılsun i'tinâ (2)

Her lahza şîrîn şîrîn kelâmı

Söyle ana böyle vir nizâmı (36)

Her cânibi sebz her taraf bâğ

Anun için ismidir Karabağ (337)

Örnek beyitlerde “ol, o, anı, andan, ana, anun” şekillerinin kullanıldığı görülmüştür. “Ol” kişi zamiri gibi, “ol, o” işaret sıfatı da metinde yer almıştır.

2.1.4. Zarf Fiil Eklerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

- (y)AndA

Bu ek Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılmıştır. Bugün de Anadolu’da ağızlarda varlığını sürdürmektedir. “Gezende, gelende” vs. gibi örnekler mevcuttur. Geniş zaman ifade eden bu ek eskiden beri en geniş ölçüden kullanılan bir partisip ekidir. : yap - an, gel - en, başla - y - an, bilme - y - en misallerinde olduğu gibi. Eski Türkçede - gan, - gen şeklinde idi. Geniş zaman partisipi yapmak için en çok bu ek kullanılır. Şekil ve zaman eki durumuna geçmeyen, daima yalnız partisip eki olarak kalan bir ektir. Bu ekin lokatif şekli Azeri sahasında gerundium durumuna geçerek partisipin nesne ifadesi yerine hareket ifadesi kaim olmuştur: gel - en - de “gelince”, yap - an - da “yapınca” misallerinde olduğu gibi. (Ergin, 1990: 316)

Ek, -an sıfat eki ve -da bulunma hal eki ile birleşerek eklendiği kelimeye zarf fiil fonksiyonu katmıştır.

Ol deşti gezende bî-nevâle

Nûş itmiş ikisi bir piyâle (192)

Bugün Anadolu ağızlarında sıkça kullanılan “AndA” ekinin, mesnevîde bir yerde geçtiği görülmüştür.

2.1.5. Kip Ekleri

Görülen Geçmiş Zaman Eklerindeki Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

Görülen geçmiş zaman ekleri -dı, -di, -du, -dü Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde bugünkü işleviyle kullanılmıştır. Görülen geçmiş zaman eki -dı, -dir'dir. Yazılış bakımından ünsüz benzeşmesine tabi değildir. Ekin ünlüsü teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda yuvarlak, üçüncü şahıslarda ise düzdür. Çekiminde iyelik eki menşeli şahıs ekleri kullanılmaktadır. an - du - m, çek - dü - m, uyar - du - m, bil - me - dü - m, al - du - n, at - du - n, di - dü - n, söy - le - me - dü - n, yi - me - dü - n, dile - di, getir - di, kon - dı, dile - me - di, gör - me - di, vir - dü - k, gel - dü - k, bil - dü - k, işit - me - dü - k, yitür - dü - nüz, gör - me - dü - nüz, bildürme - dü ü nüz, al - dı - lar, düz - di - ler, getir - di - ler, gel - di - ler, ko - ma - dı - lar, bul - ma - dı - lar, gör - dü - n mi, di - me - dü - n mi (Özkan, 2000: 136)

Metinde görülen geçmiş zaman ekleri Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Her vakt salât olurdu yârim

Her lahza dürûd olurdu kârim (62)

Sen olmasan olmaz idi 'âlem

Gelmezdi vücûda 'arş-ı a'zam (68)

Getürdün beni vakt kim vücûda

Gark eyledin âb-ı lutf u cûda (143)

Metinde bu ek çok kullanılan eklerdendir. "Olurdu" kelimesinde bulunan "-dı" görülen geçmiş zaman eki dönem özelliği taşımaktadır. Bu ek üçüncü teklik şahıslarda düz ünlü taşımaktadır. Örnekte de belirtilen şekliyle geçmektedir.

2.1.6. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki (y)Up

y (Up) zarf fiil ve bildirme eki -durur ile yapılan öğrenilen geçmiş zaman, metinde -Up ve -dı ekleriyle yapılmıştır.

Bugün yazı dilimizde bulunmayan (y) Up zarf fiil eki ile

dur (ur) bildirme eklinin birleşmesinden meydana gelen ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde öğrenilen geçmiş zaman için kullanılmıştır (Gülsevin, Boz, 2004:119).

Bu dâirenin içinde gûyâ

Bir merkez-i cân olupdı peydâ (321)

Ma'nâdaşını kılup haberdâr

Eylediler 'âşık-ı talebkâr (467)

Mesnevîde (y)Up eki sadece zarf fiil eki olarak kullanılmıştır. Sadece bir yerde “olupdı” şekliyle geçmektedir. Burada zarf fiil eki sonuna -dı görülen geçmiş zaman ekini almıştır.

2.1.7. Geniş Zaman Eklerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

-r, -ar-, -er, -ur, -ür: Eskiden beri olumlu geniş zaman ifadesi taşıyan sıfat fiil olarak kullanılmıştır. - r sonu ünlü ile biten tabanlara getirilmektedir. - ur, -ür ise daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. İsim ve sıfat olarak geniş bir kullanım alanı vardır. Kalıplaşarak kalıcı isimler de yapmıştır. Bu kalıcı isimler arasında sıfat olduklarını unutturmuş olan bile bulunmaktadır. Kar < ka -r, bınar/bunar < bın- ar, tavâr < tav - ar, kömür < köm -ür. (Korkmaz, 1994 : 52)

Senden bana olmasa keremler

Elbette alur beni elemeler (113)

Vardır keremine i'tikâdım

Kim hâsıl olur kamu murâdım (114)

Yâd eyle Hudâ'nı kıl sadâlar

Ol dem cem' olur yegin (300)

Geniş zaman eki verilen örneklerde de görüldüğü gibi yuvarlak ünlü şekilleriyle geçmektedir.

2.1.8. Sıfat Fiil Eklerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

-an, - en: Yaygın olarak kullanılan bir sıfat fiil ekidir. Eski Türkçedeki - gan / - gen başındaki ğ ve g'lerin düşmesi sonucu meydana gelmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde hem geçmiş

zaman hem geniş zaman ifadesi taşıyan fiiller türetmede kullanılmıştır. (Özkan, 2000: 150)

Bu ek Azerbaycan Türkçesinde de, Türk Türkçesinde kullanıldığı şekliyle devam etmektedir.

Ne çây ki âyet-i Hitây

Meyl eylemeyen olur hatây (196)

'Âlemlere ey viren nizâmı

Hamd sanadır şükr tamâmı (1)

Metinde -an, -en ekinin, sıfat fiil eki fonksiyonuyla geçtiği görülmektedir.

2.1.9. Emir Eklerinde Görülen Eski Anadolu Türkçesi Dil Özellikleri

Emir eklerini metinde Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde bulunan şekilleriyle görmekteyiz. Bu da, metnin Eski Anadolu Türkçesinin izlerini korunduğunu göstermektedir.

Her şahıs için ayrı asıldan gelen ekler kullanılmıştır. Teklik 1. Şahıs eki, - ayın, - eyin'dir. Teklik 2. Şahıs bazan eksiz, bazan - gıl, - gil, eki iledir. Teklik 3. Şahıs eki - sun, - sün'dür. Çokluk 1. Şahıs eki - alum, - elüm, ; 2. şahıs eki - n (- un, - ün, - uuz, - ünüz), 3. şahıs eki - sunlar, - sünler'dir. Bugün ile farkı, vokalle biten bir kelimeye 2. şahıs ekinin doğrudan doğruya eklenmesidir. Bugün yardımcı -y - geliyor. (Timurtaş, 2012: 129.)

Mesnevîde teklik 1. şahıs günümüz Türkiye Türkçesindeki şeklini kullandığı halde, teklik 2. şahıs için kullanılan emir eki - gıl, - gil şeklindedir.

Cem' eylegil ol mezâk-ı cânı

Vapur ile vâfir ilet anı (221)

Lutf eylegil ey Hudâ-yı mutlak

Ol bâdeyi söyleyem ki Hak Hak (123)

Evvel gibi âhirim Hudâyâ

Kılğil beni mazhar-ı atâya (129)

Setr eylegil 'âlemi gözümden

Ne şükr ideyim sana sezâvâr (2)

Örneklerde, emir ekleri arasında -ğıl, -gil ekinin geçtiği görülmektedir. Teklik 1. şahıs eki, - ayın, - eyin ekinin yerine metinde günümüz Türkiye Türkçesindeki 1. Teklik şahıs eki - ayım, - eyim ekinin yer aldığını görmekteyiz. Metinde bu ek kategorisinde hem bugün kullanılmayan -ğıl, -gil, hem de günümüz Türkiye Türkçesinin - ayım, - eyim gibi eklerin kullanılmıştır. Metnin bu iki farklı döneme ait dil özelliklerini bulundurması dil incelemesi açısından önemlidir.

2.2. Belirsizlik Sıfatı

Eski Türkçe dönemlerinden itibaren bilinen “Kamu” kelimesi “bütün, herkes” anlamlarıyla Eski Anadolu Türkçesinde de varlığını sürdürmüştür.

Sen asl-ı kamu kamu tufeylin

Sen serveri cümle cümle haylin (69)

Söyler kamusı ki yârımızsın

Serdâr-ı serîr-dârımızsın (360)

Örnek beyitlerde “kamu” belirsizlik sıfatı olarak görülmektedir.

2.3. Bazı Kelimeler

Nigârî Dîvânî'nda bazı kelimeler bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır. Bazı kelimeler ise kullanımdan düşmüş ve arkaik durumdadır. Günümüzde yaşayan bazı kelimelerin de fonetik değişime uğradığını görmekteyiz.

“Kamu” kelimesi Eski Türkçe dönemine ait metinlerden itibaren görülmektedir. “Hepsi, bütün” anlamında olan kelime genel olarak kullanımdan düşse de, günümüz Türkçesinde alanını daraltarak “kamu işleri, kamu yönetimi, kamu spotu” gibi tabirlerle kullanılmaktadır. “Kamu” kelimesinin bugün “herkes, hepsi” anlamı pek bilinmese de bu kelimenin kullanım alanı sınırlı şekildedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kelime aynı zamanda belirsizlik sıfatı niteliğini taşımaktadır.

Sen asl-ı kamu kamu tufeylin
Sen serveri cümle cümle haylin (69)
Vardır keremine i'tikâdım
Kim hâsıl olur kamu murâdım (114)
Elbet olurum esîr-i zillet
Kirdârım olur kamu dalâlet (132)

“Özge” kelimesi bugün günlük kullanımda az kullanılan kelimelerden olmasına rağmen, kişi ismi olarak varlığını sürdürmektedir. Anlam itibariyle “başka, başkası, yabancı, el, gayri” anlamlarını içermektedir. Kelime bugün Azerbaycan Türkçesinde aktif olarak kullanılan kelimelerdendir. Metinde de belirttiğimiz anlamlarıyla geçmektedir.

Hakkiyyetine ümîd-vârım
Bu kârdan özge yokdı kârım (124)
Yok özge metâlibim Hudâyâ
Senden dileğim budur ki mahzâ (135)
Sen kâm-ı dilimsin ey Kerem-kâr
Yok başka ki senden özge kim var (140)

“Kand” ve “Şekker” kelimeleri bugün Anadolu kullanılan, aynı zamanda Azerbaycan Türkçesinde aktif olarak yaşayan kelimelerdendir. Metinde hem “kand” hem de “şekker” kelimeleri kullanılmıştır. “Şeker” kelimesi hem tek, hem de, çift konsonant ile geçmektedir.

Şekker-şikeni limon bıçağı
Ferhâd limon vü kand dağı (513)
Güftâr-ı Nigârî kand-hâdır
Deryâ-yı şîrîn ü şeker-fezâdır (521)

Metinde geçen bu kelimeler Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde karşılaştığımız kelimelerdendir. Bugün edebi dilde yaygın olarak kullanılmasa da eski dönem metinlerinde bulunmakta ve Anadolu’da kullanılmaktadır.

2.4. Yardımcı Fiiller

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan it - , eyle - , kıl - , ol - , vir - yardımcı fiilleri bu döneme ait metinlerde sıkça görülmektedirler. Çalıştığımız metinde de, aynı görevle bulunmaktadır.

- Kıl secde-i şükr bir kıyâm it
Semâver esâsını tamâm it (480)
Ey Pâdişeh-i kerem kerem kıl
Güftârımı hûb u muhterem kıl (11)
Hamdâne sözi mükemmel eyle
Söyle ana böyle vir nizâmı (36)
Evrâd-ı salâtın ola kâim
Gönlümde dürûdun ola dâim (57)

Örnek beyitlerde bulunan bu fiillerin metinde de yardımcı fiil göreviyle geçtiği görülmektedir.

2.5. Edatlar

Çoğu zaman tek başına anlam taşımayan edatlar Eski Anadolu Türkçesi alanında için, çün, çünki nice şekilleriyle bilinmektedir.

- İmdâd eyle çünki var kârım
İmdâdına bes ümîd-vârım (93)
Lutf eyle be-hurmet-i kadeh pür
Kâseyi be-bâde rengi çün hor (103)
Semâver için virin nizâmı
Mînâ-revişin bozak tamâmı (184)
San . . . nice bir dilâver
Ferhâd elinde tîşe oynar (517)

Örneklerden de, görüldüğü gibi metinde geçen edatlar Eski Anadolu Türkçesi dönemi şekilleriyle kullanılmıştır.

Sonuç

Dil açısından dönemler birbirinden keskin bir sınırla ayrı-

lamazlar. Bu dönemleri birbirine bağlayan sesler ve kelimeler bulunmaktadır. Zaman içerisinde değişikliğe uğrasalar da dil araştırmaları ve incelemeleri sırasında bu ses ve kelimelerin kökenine kadar inilebilmekte ve izleri bulunabilmektedir. Bazı kelimeler ise sadece arkaik unsur olarak tarihe geçmektedirler.

Çalışmamızın konusundan da görüldüğü gibi mesnevî her ne kadar da Eski Anadolu Türkçesi alanına dönem itibariyle uzak bir tarihte yazılmışsa da, bu dönemin şekilsel özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca mesnevîde, bugün Eski Anadolu Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini taşıyan Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri de dikkat çekmektedir.

Çalışmada, metinde bulunan Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini tespit etmeğe çalıştık. Bunu yaparak bazı eklerin Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil özelliklerini taşıdığını gördük. Bazı durumlarda ise Eski Anadolu Türkçesine ait dil özelliklerinin yanı sıra günümüz Türkçesine ait dil özelliklerini tespit ettik. “Ol” kişi zamiri metinde hem Eski Anadolu Türkçesi, hem de Türkiye Türkçesindeki şekliyle geçmiştir. Bu durum, iki dönemin de özelliğini kullanmakla birlikte metne dil açısından zenginlik kazandırmıştır. Emir eklerinin en eski şekillerinden olan -ğıl, -gil eki de bu örnekler arasında bulunmaktadır. Aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesi teklik 1. şahıs emir eki, -ayın, -eyin olduğu halde metindeki örnek beyitlerde günümüz Türkçesinin emir eki -ayım, -eyim eki kullanılmıştır. Burada hem eski, hem de yeni (Türkiye Türkçesi) bir dönemin dil özelliğinin kullanıldığı görülmektedir.

Değerlendirecek olursak metnin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmamasına rağmen, bu dönemin ve günümüz Türkçesinin de dil özelliklerini taşıması açısından öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle metni hem Eski Anadolu Türkçesi dönemi, hem Türkiye Türkçesi, hem de Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri açısından incelemenin bu konuya farklı bir yaklaşım kazandıracağı kanısındayız.

Metinde “kamu, özge, kand” gibi kelimelerin de kullanımını göz önünde bulundurursak, Dîvân’da geçen arkaik keli-

melerin de bu yönden incelenmesinin önem taşıyacağını umuyoruz.

Kaynaklar

Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin (1986). *Amasya Tarihi*, I. cilt (Sadeleştirilenler: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş). Amasya Belediyesi Kültür Yayınları. No:1, Ankara.

Akkuş, Muzaffer (2001). *Seyyid Nigârî Dîvânı* (İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkıbasım), Niğde Üniversitesi Yayınları.

Akpınar, Yavuz (1990), "Nigârî Mir Hamza", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul.

Altunbaş, Kurtuluş (2004). *Dîvân-ı Seyyid Nigârî Bezbân-ı Türkî*. Cilt I-II, Ekim 2004, Samsun.

Azərbaycan Ədəbiyyatı Tarixi (1960). (Ən qədim dövrdən XVIII əsrin sonuna qədər) C. II. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı. Bakı.

Bilgin, A. Azmi (2003). *Mir Hamza Seyyid Nigârî*, Dîvânı Seyyid Nigârî, Kule İletişim

Bilgin, Azmi, (2020). "Nigârî", <https://islamansiklopedisi.org.tr/Nigârî>, Erişim Tarihi: 05.01.2020.

Bursalı Mehmet Tâhir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul.

Cahangir, Tariyel (2001). *Mir Sədi Ağa*, Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, Bakı.

Çağatay, Saadet. (1978). "Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara, mlf., "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları".

Çələbi, Yahya (2004). *Seyid Nigârî*, Xaki-Payin Tacı-Sərim. Azərbaycan Nəşriyyatı, Bakı

Ercilasun, A. Bican (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara.

Ergin, Muharrem (1990). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım, İstanbul.

- Gülsevin, Gürer (2007). *Eski Anadolu Türkçesi'nde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer, Boz, Erdoğan (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II C., Ankara.
- Köçerli, Firidun Bəy (1981). *Azərbaycan Ədəbiyyatı*. I.C, Bakı.
- Məhəmmədcəlil, Məhəmməd, Xəlili, Fəriz (2003). *Mövlanə İsmayıl Sıracəddin Şirvani*.
- Məmmədli, Nəzakət (2010). *Mir Həmzə Seyid Nigârî Dîvânı*, Elm və Təhsil Nəşriyyatı, Bakı.
- Özkan, Mustafa (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Özkan, Mustafa (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi., İstanbul
- Qasımzadə, Feyzulla (1974). XIX. *Əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı Tarixi*. Maarif Yayınevi. Bakı.
- Şahin, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, XV. Yüzyıl, Gramer Metin Sözlük, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Üşenmez, Emek (2014). *Eski Anadolu Türkçesinde Arkaik (Eski) Öğeler*, Akademik Kitaplar, İstanbul.